

ARSLANHANE

Bir Hükümdarın Doğuşu

Christopher de Bellaigue İngiliz ve Fransız kökenli bir ailenin çocuğu olarak 1971'de Londra'da doğdu. Eton Koleji'nde lise eğitimini tamamladıktan sonra Cambridge Üniversitesi Fitzwilliam Koleji'nde Doğu Araştırmaları okudu. Son yirmi yılını Ortadoğu ve Güney Asya'da geçirerek *The Economist*, *New York Review of Books*, *Harpers*, *Prospect* ve *Financial Times* gibi yayınlar için muhabirlik yaptı, ayrıca 2007-2008 yılları arasında Oxford Üniversitesi St Antony's Koleji'nde konuk araştırmacı olarak bulundu. Çalışmaları esas itibarıyla İran'ı ve Türkiye'yi konu alır. Kitaplarından Türkiye'deki azınlıkları ele alan *Rebel Land* (2009) *İsyan Toprakları* adıyla 2016 yılında İletişim Yayınları'ndan çıkmıştır.

Başlıca kitapları: *In the Rose Garden of the Martyrs* [Şehitlerin Gül Bahçesinde] (2004 Kraliyet Edebiyat Topluluğu Ondaatje Ödülü'ne aday gösterildi), *The Struggle for Iran* [İran İçin Mücadele] (2007), *Rebel Land* (2009) (*İsyan Toprakları*, İletişim Yayınları, 2016), *Patriot of Persia* [İran'ın Vatanseveri] (2012), *The Islamic Enlightenment* [İslam Aydınlanması] (2017), *The Lion House* (2022) (Arslanhane, YKY, 2024).

Bahar Tırnakçı 1989 yılında sosyoloji lisans eğitimini tamamladı. 1999'dan bu yana kitap çevirmenliği yapıyor. Çevirileri arasında *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası* (YKY), *Troia Surlarının Ardında* (Günüşiği Kitaplığı), *Osmanlı Nüfusu* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları), *Osmanlı'da Köleliğin Sonu* (Kitap Yayınevi), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneler* (Homer Kitabevi), *Osmanlı Hanımı* (YKY) gibi kitaplar var.

CHRISTOPHER de BELLAIGUE

Arslanhane
Bir Hükümdarın Doğuşu

Yaşantı

Çeviren
Bahar Tırnakcı

YAPI KREDİ YAYINLARI

Bita için

İçindekiler

Oyunun Kişileri • 9

ARSLANHANE

Birinci Sahne: Makbul • 13

İkinci Sahne: Beyoğlu • 73

Üçüncü Sahne: Gurur • 107

Dördüncü Sahne: Denizler ve Karalar Hükümdarlığı • 159

Beşinci Sahne: Süleyman Yükseliyor • 209

Teşekkür • 233

Kaynakça • 235

Notlar • 243

Dizin • 255

Oyunun Kişileri

I. Süleyman, onuncu Osmanlı Sultanı

Hürrem, Sultan'ın Rutenyalı karısı, genelde yanlışlıkla Rus olarak tanınıyor

Pargalı İbrahim, Sultan'ın dostu ve Sadrazamı, Frenk olarak tanınıyor

Alvise Gritti, Beyoğlu olarak tanınan plütokrat

Hızır, Hayreddin, Barbaros ve Cezayir Hâkimi olarak çeşitli adlarla tanınan korsan

Mehmed

Selim

Süleyman ve Hürrem'in oğulları

Cihangir

Bayezid

Mâhidevran, Sultan'ın 'kadın'larından

Mustafa, Mâhidevran ve Süleyman'ın oğlu

II. Mehmed, Süleyman'ın büyük büyükbabası, İstanbul Fatih

I. Selim, Süleyman'ın babası, dokuzuncu Osmanlı Sultanı

Hafsa, Süleyman'ın annesi

İskender Çelebi, Osmanlı Defterdarı ve Serasker Kethüdası

Figânî, şair

V. Karl (Şarlken), İspanya Kralı ve Kutsal Roma İmparatoru

Ferdinand, Avusturya Arşidükü, ileride Romalıların Kralı, Karl'ın kardeşi

I. François, Fransa Kralı, En Hıristiyan Kral olarak tanınıyor

János, Macaristan Kralı

Tahmasp, İran Şahı

İsmail, Tahmasp'ın babası ve İran Şahı olarak önceli

Andrea Gritti, Venedik Doçu

János Dóczy

Orbán Batthyány

Alvise Gritti'nin destekçileri, Gritticiler

Tranquillus Andronicus

Francesco Della Valle

Hieronimus Laski, Polonyalı diplomat

Pietro Zen, Venedikli diplomat

Marco Minio, Kandiye Dükü, Venedikli diplomat

Cornelis de Schepper, Flaman diplomat

Marino Sanuto, günlükçü ve başarısız siyasetçi

ARSLANHANE

Birinci Sahne: Makbul

I

Bir ilkbahar sabahı. *Collegio* her günkü gibi Do Antonio Grima- ni'nin başkanlığında Dukalık Sarayı'nda toplanıyor. Altı danışman- dan oluşan kabinesiyle Grimani ve kalburüstü on altı kişi daha Senato'nun gündem maddelerine karar veriyor, aynı zamanda ok kritik istihbaratı değerlendiriyorlar. Sırma gibi parlayıp burulan kornişlerin altında, kıpkırmızı ve mavi cppeli yirmi  kişi. İh- tiyat ve Uyum duvardan gözlüyor. Aık pencereden deniz kokusu geliyor, dalgaların ırpıntısı duyuluyor. Venedik.

Collegio'nun kürsülerinde, oturdukları yerde mabatlarını kıpır- datan adamlar, *patrici*'ler. Yüzyıllardır onların aileleri gücü elinde tutuyor. Hem güven verici hem de hafiften nahoş bir tekdzelikle aynı adlar boy gösteriyor. Venedik oligarşisi, Venedik'i hanedanlar arası mücadelelerden koruyarak ve en iyi yaptığı işi, yani Adan B'ye mal gönderip dünyanın parasını B'ye detmeyi sürdürmesine imkn vererek usulca devridaim yapıyor.

Bir lağn cumhuriyeti, dkknsız bir vitrin olan Venedik an- cak dışarıya bakabilir. İsa'nın Gge Yükseliş Günü'nde, Do'un kayığı daha önemsiz deniz aralarından oluşan bir filonun ortasin- da, Lido'dan denize aılıyor. Saltanat kayığının yolcuları, denizle sembolik bir evliliğin işareti olarak Zaturalilerinin suya bir yüzük fırlatışını görmek iin uzanıyorlar. Aziz Markos'un kendisi bu dal- gaların armağanıydı, kemikleri neredeyse yedi yüz yıl önce İske- deriye'den açırılarak burada onun adını taşıyan ok büyük bir şapele konulmuştu. Venedik'te bir kimsenin serveti, sahip olduğu bağ ya da arazilerin büyüklüğüyle değil, gemideki balya, sürgü ve filarla llyor. Venedikli soylular, ellerinden geldiğince karada savaşmaktan aınıyorlar. Amirallik şeref kazandırıyor, komutanlık ise yalnızca cret.

Molo'da, denizden Piazza'ya girişteki geniş taş rıhtımda demir alan bir kaptan, Venedik gözden kaybolduktan sonra güvenli bir liman eksikliği duymuyor. Aşağı Adriyatik kıyılarına, Mora'nın

çevresine ve daha öteye dağılmış garnizonlu koloniler ile Venedik'e bağlı devletler ona tatlı su, çekek yerleri ve sığınak sağlıyorlar. Venedik'in büyük, tam teçhizatlı ve azimle korsanların peşine düşmüş düzenli donanması ve hangi konvoyun hangi malı nereye ve hangi geminin eşliğinde götüreceğini belirleyen bir ticaret kurulu olarak Senato'nun yeterliği göz önünde bulundurulduğunda Yüceler Yücesi Venedik Cumhuriyeti'nin –*Serenissima*– bu iş için biçilmiş kaftan olduğu izlenimi uyandırıyor.

Jacopo de Barbari'nin bu yakınlarda yaptığı büyükkent gravüründe her şey yerli yerinde. Bu gravür kentin kuşbakışı bir görünümü olmaktan ziyade ötelinde Murano, Torcello gibi adaların seçilebildiği her kalenin, her rıhtımın, her istinat duvarının Tanrı bakışı bir görünümü de. Pamuk, çivit, altın, muskat, güherçile, gümüş, değerli taş, ipek, karabiber ve tahıl yüklü kalyonların yelkenlerini sekiz ayrı yönden melekler şişiriyor. Ortada küçük, tekdüze San Marco meydanı ve onun yanında, şimdi tıpkı Jacopo'nun ufak deniz kuşlarından biri gibi pike yaptığımız ve tam da bugün, 8 Nisan 1522'de Türk hakkında brifing verilecek olan Dukalık Sarayı var.

Venedik'e geri dönen diplomat, ayağının tozuyla annesini ziyaret ettikten sonra raporunu sunmak üzere *Collegio*'nun yolunu tutuyor. Venedik, rakipleri –şehir devletleri ve çoğunlukla büyük arazileri ve sağlam ittifakları olan imparatorluklar– karşısında az sayıda görelî üstünlüğe sahip. Bunların belki de en önemlisi topladığı nitelikli istihbarat.

Doğruluk, Venedik'i dünyanın önde gelen bilgi toplayıcısı haline getirdi. Doğruluk ve hız. 1498'de Palmiye Pazarı arifesinde Amboise'da ölen Fransa Kralı Charles'ın ölüm haberi, San Marco'nun çanları Paskalya dönemini ilan etmeden Venedik'e ulaştı. Bu haberi ulaştırmak için on üç at çatlayıncaya kadar dörtmala sürüldü.

Bir de Venedik'in pragmatizmi var. Olur da Martin Luther, Wittenberg'de bir birahane Papa'ya söverse Venedik bunun haberini hiç öfkeye kapılmadan, bunu kendi yararına çevirmeye kararlı bir neşeyle alır.

Collegio'da söylenenler mutlaka *Collegio*'da kalmıyor. Bunların kâğıda dökülmüş hali gizlice çoğaltılıyor ya da seçme bölümler çatlaklardan kanallara, sokak aralarına ve köprülere kayıveriyor

ve yabancı tacirler, diplomatlar ve simsarlar bunları toplayıp kendi ülkelerine gönderiyorlar. Kentin at sineği günlükçüsü Marino Sanuto da kendi günlüğünde kullanmak üzere bunlardan avuç avuç çıkarıyor. İngiltere kendi temsilcilerinin ele geçirebildiği tüm Venedik raporlarının kopyalarına sahip. Fransa öyle. İspanya keza.

Kostantiniyye'ye giden son iki elçi, Molo'da kıyıya çıktıktan kısa süre sonra raporlarını sunmaya fırsat bulamadan öldü. Marco Minio böyle bir talihsizliğe uğramak istemiyor. Osmanlı payitahtındaki son görevini tamamladıktan sonra, neyse ki sapasağlam, doğrudan Venedik'in kolonisi Kandiye'ye yelken açtı. Şimdi burayı Zatalileri adına yönetiyor ve heba olmaması için değerlendirmesini kâtiibiyle Venedik'e gönderdi. İşte *Collegio*'nun dinlemek üzere toplandığı rapor, Minio'nun –yeni unvanını kullanırsak Kandiye Dükü'nün– raporu.

Rapor, Zatalilerini uzun bir yazıyla oyalamama vaadiyle başlıyor. Hiç kimse Andrea Gritti'nin bir işe yaramayan bir yenişemeyle sonuçlanan Cambrai Savaşı'nda Venedik'e rehberlik ettikten sonra Senato'yu maruz bıraktığı dört saatlik destansı tiradın yinelenmesini istemiyor. Doç Grimani söylenenlerin çoğunu anlayacak durumda değil; geçen yıl 87 yaşında doç seçilerek bu makama gelen en yaşlı insan oldu ve iş gününün çoğunu uyuyarak geçiriyor.

Açılış konuşmasından sonra Minio, açık açık Türk meselesinden ne anladığını anlatıyor. Padova Üniversitesi'nin –akla dayalı hümanizmanın kalesinin– etkili bir simasından beklenebilecek akılcı bir rapor bu; kendince takdirkâr ama yine de düşündürücü.

“Sultan devlet geliri, insan kaynağı ve itaat bakımından zengin.”

Minio'nun bu sözünden anlıyoruz ki Büyük Türk topyekûn savaş açmak için ihtiyaç duyacağı ne varsa hepsine sahip.

“Gelirinin üç milyon altın olduğu anlaşılıyor. Hıristiyan ve Yahudilere getirilen vergi, ona 1.200.000 duka altını kazandırıyor ve Paşa her nerede birini huzuruna kabul etse işin içinde sayısız meşin para kesesi var ve toplanan sikkeler tartılıyor ve bu her zaman büyük bir miktarı buluyor. Diğer önemli vergi koyundan geliyor ve koyun başına alınan vergi o kadar yüksek ki buradan elde edilen gelir 800.000 duka altınından fazla. Sultan madenlerden 800.000 duka altını elde ediyor, bir o kadar da tuz üretiminden geliyor, bu üç milyonluk meblağın geri kalanını da işletmelerden elde ediyor.”

Minio, Sultan'ın İmparatorluğun sınırları ötesindeki liman ve kentlerden aldığı haracı hesaba katmıyor bile.

Minio, kırk ay boyunca Venedik'in merhum Papa Leo nezdindeki elçisiydi. Minio'nun sessiz sedasız yaptığı araştırmalar, Leo'nun borca batacağını, 220.000 duka altını değerindeki gelirinin çok sevdiği tiyatro oyunlarına ve av gezilerine ancak yettiğini gösterdi. Başpiskopos, kendi savurganlığına yetişmek için sabitlenmemiş her şeyi rehin koydu: Kardinal serpuşları, endüljanslar, mobilya. Papa'nın yoksulluğu haliyle dış düşmanlarla savaşma gücüne tesir etti. Türklere karşı planladığı Haçlı Seferi onun tarafından kutsanacak, masrafı ise başkaları tarafından karşılanacaktı.

Venedik'e gelince; Cumhuriyet mal alır gibi asker satın alıyor. Andrea Gritti gibi bir askeri idareci, hayatında lagün görmemiş ve ilk yenilgide toz olan kiralık adamlardan yararlanarak sonuç almak zorunda. Gritti'nin Senato'dan para dilenmesi gerekiyor; ondan soluk kesici zaferler bekleyen ama bir sur inşa etmek için bir avuç dolusu duka altını harcadığı takdirde bunu mesele yapan bir Senato'dan.

Öte yandan Sultan'ın insan sermayesi onun büyük toprak zenginliğinin bir sonucu. Bolluk ve bereketi şöyle bir sıyırması, büyük bir savaş aygıtının anında cisimleşmesi için yeterli. Minio, Sultan'ın koca imparatorluğunun "vasal benzeri çeşitli insanlar arasında bölüştürüldüğünü ve bunların hepsinin, Sultan onlara hiçbir şey ödemeksizin sefere belli sayıda süvariyle katılmak zorunda olduklarını" açıklıyor. "Sultan'ın egemenliğindeki engin topraklar dikkate alınırsa sayısız insandan oluşan ordular toplamaya gücü yettiğine ikna olmak zor değil."

Sultan Kostantiniyye ve Gelibolu'daki tersanelerini genişletiyor. Çok yakında bu tersaneler Sultan'ın bütün donanmasını barındırıp bakımını yapacak büyüklükte olacak. Bunlar Venedik'teki tophaneyle bile boy ölçüşebilir. "Hem Sultan ne zaman bir filo toplamak istese bunu ucuza seferber edebiliyor; çünkü bütün ülke on kişiden birini, orduya alınıp üç ayda bir ödeme yapılmak üzere ona vermekle yükümlü. Halatlara ve diğer palanga parçalarına el konuyor."

Minio, Kostantiniyye'deyken Sultan'ın huzuruna kabul ediliyor. İki ifadesiz teşrifatçının dirseklerinden tuttuğu Minio, hükümdarın elini öpmeden önce üç defa karşısında diz çöküyor. Büyük Türk

mesafeli, gözleri içe gömülmü; belirgin olmak şöyle dursun, mermer-sahi kıvrımlarına iki balıkçıl tüyünün dikildiği toparlak kavuğu, ona kısık gözlü, gizemli bir hava veriyor. Sultan teşrifat süresince oturduğundan Minio onun boyunun ne kadar uzun olduğunu söyleyemiyor.

Sultan doğası gereği melankolik, cömert, gururlu ve fevri. Güçlü kolları var ve saraydaki herkesten daha uzağa ok atabiliyor. Ya da kimse ondan uzağa ok atmakta hayır görmüyor.

Başka ne biliyoruz? Sultan, hükümdarlığının ilk günlerinde, Suriye Valisi Canbirdi Gazâlî'nin isyanını bastırdıktan sonra gücünün kanıtı olarak isyancının başını Doç'a göndermek istedi. Onu bundan caydırmak için daha deneyimli beyefendilerin çok dil dökmesi gerekti. Barbarca bir anlayış ama bir şekilde etkili işte.

Sultan'la anlamlı herhangi bir ilişki olmadığından Minio kendi etkili yakın çevresini işliyor. İmparatorluğun İkinci Veziri Mustafa Paşa ile yaptığı, Rumeli Beylerbeyi'nin de hazır bulunduğu uzun görüşme aydınlatıcı oluyor. Devlet ricali Minio'ya Papa'nın geliri ve ordusunun büyüklüğü hakkında soru soruyorlar. Minio haliyle abartıyor ama bunu dinleyicilerinde küçümseme ya da kızgınlık uyandıracak kadar yapmıyor. Ona Kutsal Roma İmparatoru V. Karl'ı ve kendinden En Hıristiyan Kral olarak söz etmeyi seven Fransa Kralı I. François'yı da soruyorlar. Avrupalı hükümdarlar arasında yalnızca Karl ve François, Türklerle savaşacak paraya ve insan gücüne sahip. İngiltere kralı VIII. Henry'ye gelince; fakir ve uçkuruna düşkün biri o ve –Venedik elçisinin bildirdiğine göre– Hindistan'ı tehdit etmedikleri sürece Türklerle ilgilenmiyor artık.

Kutsal Roma İmparatorluğu hiçbir şekilde imparatorluk değil, en azından ortak bir yönetim ve para biriminin birleştirdiği eski Roma İmparatorluğu'nun olduğu anlamda değil. Orta Avrupa'nın en kalabalık bölgelerini oluşturan, birbirleriyle gevşek bir ilişki içindeki araziler toplamı. İmparatorluğun Roma'yla tek ilişkisi, Papa'nın zaman zaman İmparator'a taç giydiriyor olmasından ibaret.

1519'da bu makamda bulunan Karl'ın büyükbabası Maximilian'ın ölümü üzerine seçim zamanı geldiğinde François ve Karl imparator tahtı için rekabet ettiler. Karl, Augsburglu Fugger'lerin bankasından büyük miktarda borç alarak bu yarışta kazandı. Bu para onun zafere giden yolu rüşvetle açmasını sağladı. Karl ve François